

GENEL TÜRK TARİHİ

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt/Volume 6, Sayı/Issue 11, Ocak/January 2024, ss. 241-256.

Geliş Tarihi–Received Date: 30.10.2023 Kabul Tarihi–Accepted Date: 04.12.2023

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

VİLAYET-İ SİTTE'DE DEMOGRAFİK YAPI VE AŞİRETLER (1927-1970)

 10.53718/GTTAD.1383502

 KÜRŞAT KURTULGAN*

ÖZ

Anadolu coğrafyası gerek fizikî ve gerekse demografik özellikleri nedeniyle geçmişten günümüze birçok toplumsal oluşumu bünyesinde barındırmaktadır. Bu oluşumların en fazla olduğu bölgelerin başında da Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri gelmektedir. Günümüzde Doğu ve Güneydoğu Anadolu denilince ilk akla gelen sosyal statüler aşiretler, şeyhler ve ağalardır. Bu durum ne yazık ki bölge halkının alın yazısı gibi süre gelen bir durumdur. Bu durumun yaşanmasında tarihsel süreçte Osmanlı hâkimiyetinin rolü büyüktür. Osmanlı Devleti bölgedeki toprak mülkiyetini değiştirmemiş ve feodal özellik taşıyan beylerin hâkimiyeti yüzlerce yıl devam etmiştir. Bu alışkanlıkların bir anda değişmesi söz konusu değildir. Bu sebeple çok uzun soluklu olarak politikalar belirlenmeli ve hedeften sapmadan uygulanmalıdır.

Osmanlı döneminde Tanzimat ve Meşrutiyet döneminde başlatılan çalışmalar ne yazık ki başarılı olamamıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile bölgeye daha fazla eğilim olduğunu ve birtakım çalışmaların yapıldığını görmekteyiz. Özellikle bölge hakkında yapılan sosyolojik ve demografik çalışmalar raporlar halinde devlete sunulmuş ve bu raporlar ışığında politikalar belirlenmiştir. Araştırmamız da Osmanlı döneminde Vilayet-i Sitte adı verilen bölge ile sınırlandırılmakta ve 1933 ile 1970'li yıllarının ilk yarısında hazırlanmış olan iki rapor ışığında yapılan değerlendirmelere dayanmaktadır.

1933 yılında hazırlanan raporlarda tespit edilen yurt genelindeki aşiret sayısının 115 olduğunu, daha sonraki yıllarda sayılarının hızla arttığını ve zaman içerisinde yaşanan gerek isyanlarda ve gerek terör olaylarında bir kısmının aktif rol aldıklarını görmekteyiz. 1970 yılında hazırlandığı düşünülen rapora göre tespit edilen aşiret sayısı 406'dır. Söz konusu raporun devlet güvenliği için duyulan ihtiyaçtan kaynaklı bir zaruret sonucu hazırlandığı düşünülmektedir. Zira bölge üzerindeki kontrolün Atatürk sonrası gevşetildiği ve açılan yeni alanların bu tip gayri nizami unsurlarca doldurulduğunu söyleyebiliriz. Bu durum daha sonraki yıllarda ise Türkiye Cumhuriyeti'nin başını daha fazla ağrıtmış ve PKK adı verilen terör örgütü ile maddî ve manevî olarak mücadele etmek durumunda kalınmıştır. Bu örgütün de arkasında hangi güçlerin olduğu malumdur. Günümüzde ise bölgesel sitelerdeki bilgiler ışığında aşiret sayısının azaldığı görülmekte fakat yine de bu sayının 300'ü aştığı anlaşılmaktadır. Bu durum devlet güvenliği açısından sakıncalı bir durum haline gelmiştir. Bölgede yaşayan vatandaşlar özgür iradeleriyle değil bu aşiretlerin yöneticilerinin belirlediği kararlara göre hareket etmektedirler. Demokratik devletlerin hiçbirinde bu tip yapılanmalardan söz edilemez.

Ayrıca bu çalışmada, bölgeye yönelik yapılan ve yapılması gereken çalışmalar hakkında da bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler ışığında cumhuriyeti kuran kurucu unsurların yönetimde olduğu dönemlerde milletleşme ve vatandaşlık konularında önemli çalışmalar yapıldığını da söyleyebiliriz. Her şeye rağmen cumhuriyetin ilk yıllarında oldukça az olan aşiret sayıları ne yazık ki sonraki dönemlerde yeniden güçlenmeye ve Avrupa'dan aldıkları desteklerle mensuplarının sayılarını arttırmaya devam etmiştir. Günümüzde ise bölge genelinde söz sahiplerine baktığımızda aşiretlerin önemli yer tuttuğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Emperyalizm, Doğu, Aşiret, İskân, İsyân, Toprak.

* Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Mersin/TÜRKİYE, E-Posta: kursatkurtulgan@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6608-5973.

DEMOGRAPHIC STRUCTURE AND TRIBES IN VILAYET- I SITTE (THE SIX PROVINCES)
(1927-1970)

ABSTRACT

Due to its physical and demographic characteristics, the Anatolian Region has hosted various societal formations from the past to the present. The East and Southeast are primary regions where these formations are most prevalent. Today, when the East and Southeast are mentioned, the first things that come to mind are Tribes, Sheikhs, and Aghas. This perception, unfortunately, seems deeply ingrained in the region's identity, with the historical influence of Ottoman dominance playing a significant role in shaping this view. The Ottoman Empire maintained the existing land ownership structure in the region, enabling the rule of feudal lords to persist for centuries. The sudden changes in these entrenched practices are not feasible. Therefore, policies should be developed and implemented over the long term, staying focused on the objectives.

Unfortunately, the efforts initiated during the Tanzimat and Constitutional periods in the Ottoman era did not yield successful results. We observe that the newly established Republic of Turkey paid increased attention to the region and undertook various initiatives. In particular, sociological and demographic studies conducted about the region were presented to the state in report form, and policies were determined in light of these reports. Our research is confined to the region known as Vilayet-i Sitte during the Ottoman period and is based on our evaluations of two reports prepared between 1933 and the first half of the 1970s.

In the reports prepared in 1933, it was determined that there were 115 tribes nationwide. It is noteworthy that this number rapidly increased in subsequent years, and over time, we observe that many of these tribes played an active role in various rebellions and terrorist incidents. According to the report believed to have been prepared in 1970, the number of identified tribes is 406. It is believed that the preparation of the mentioned report was necessitated by the imperative need for state security. Certainly, it can be stated that the control over the region was loosened after Ataturk's era, these kinds of irregular elements populated the newly opened areas. In the subsequent years, this situation has posed greater challenges for the Republic of Turkey, necessitating both financial and moral efforts to combat the terrorist organization known as the PKK. It is well known to all of us which powers stand behind this organization. Today, based on information from regional sources, it is observed that the number of tribes has decreased, but the current count is still over 300. This situation has become a matter of concern from a state security perspective. The residents of the region are not acting based on their free will but rather in accordance with the decisions determined by the leaders of these tribes. In democratic states, there is no room for such organizational structures.

Furthermore, information regarding the efforts made and those that need to be undertaken for the region has also been provided. In light of this information, it can also be said that during the periods when the founding elements of the Republic were in power, significant efforts were made regarding nation-building and citizenship. Nevertheless, despite being relatively few in the early years of the Republic, the number of tribes, unfortunately, regained strength in subsequent periods and continued to increase the number of their members with support from Europe. Looking at the influential figures in the region today, it can be said that tribes hold a significant place.

Keywords: Imperialism, East, Tribe, Settlement, Rebel, Land.

GİRİŞ

Osmanlı dönemi idari taksimatında Vilayet-i Sitte olarak bilinen bölge içerisinde Bitlis, Diyarbakır, Erzurum, Mamuretü'l- Aziz, Sivas ve Van illeri yer almaktadır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin son döneminde bölge daha çok yerel yöneticiler tarafından yönetilmiştir. Bu durum zaman içerisinde kontrolün kısmen kaybedilmesine sebep olmuştur. Sadece bölge özelinde değil devlet otoritesinin olmadığı yerlerde gayri kanuni oluşumların ve hâkimiyet örgütlerinin oluştuğu görülmektedir.¹ Bunlar arasında gayrimüslim derneklerin yoğun olarak faaliyette bulunduğunu ve bazı dönemlerde bazı Kürt aşiretler ile birlikte hareket ettikleri görülmektedir. Devlet bu sorunun farkına vardığı andan itibaren birtakım düzenlemeler yapmaya çalışmışsa da gerek emperyalist güçlerin baskıları ve gerekse I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve ülkenin savaştan mağlubiyetle ayrılması üzerine bu düzenlemeleri uygulama imkânı bulamamıştır.

Özellikle 8 Şubat 1914 tarihinde Rusya ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan Yeniköy Antlaşması çerçevesinde kurulan Doğu Anadolu Vilayetleri Islahat Müfettişliğinin kurulmasıyla ayrılıkçı bütün unsurların siyasi ve askeri olarak güçlenmeye başladığı görülmektedir.² Tüm bu yaşananları gören duyan ve bundan ders çıkaran vatansever Osmanlı subayları Millî Mücadele'den başarı ile çıktıktan sonra hızla bu sorunların üzerine gitmiş ve tekrarlanmaması için çalışmalar yapılmıştır. Gayrimüslimlerin önemli bir kısmının yurt dışına

¹ Aydın Efe, "İşlevsel Bir Toplumsal Geçiş Formu: Reyhanlı Aşireti Örneği", *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, S. 4, Adana 2017, s. 71.

² Zekeriya Türkmen, *Vilayât-ı Şarkîye Islahat Müfettişliği 1913-1914*, TTK Basımevi, Ankara 2006, s. 52.

çıkmasıyla geride sadece ayrılıkçı yerel örgütler kalmıştır. Bu örgütler daha çok kan bağına dayandırdıklarını iddia ettikleri ve aşiret adını verdikleri örgütlenmelerle faaliyetlerine devam etmeye çalışmışlardır.

1. Sosyal ve Siyasal Bir Örgütlenme: Aşiret

Aşiret kelimesi Arapça bir kelime olup kabile karşılığı kullanıldığı gibi daha küçük bir topluluğu da ifade eder. Türkçede ise en büyük teşekkül olan boyun altında, cemaatin ise üstünde bir topluluk olarak adlandırılmaktadır.³ Aşiret türü toplumsal ve siyasal örgütlenmelerde temel gereksinim ekonomik ihtiyaçların ve güvenliklerinin sağlanmasıdır. Modern toplumlarda bu durum aşılmış, devlet halkın ihtiyaç duyduğu her şeyi sağlamıştır.⁴

Ziya Gökalp'in dediği gibi aşiretler birbiri içerisinde bulunan gruplara benzemektedirler. Bu gruplar bir yandan aile yani kan bağına dayandırılırken diğer yandan siyasal aile topluluklarına dayanmaktadır. Kan bağından yola çıkılan birliktelik zaman içerisinde bazen hayali bazen de siyasal birliktelikle iyice kenetlenmiştir. Kürt aşiretleri aslında birkaç oymaktan oluşan kabilelerin birleşiminden ortaya çıkmaktadır. Bu oymakların da başında birer reis bulunmakta ve bu reislerin de başında bir başka reis bulunmaktadır. Bu hiyerarşi ve bağlılık bölgesel bir nitelikten ibarettir. Bunlar da kendi içerisinde hükümete bağlı olan Ak Kürtler ve bağlı olmayan Kara Kürtler olarak sınıflandırılmaktadır.

Kürtlerdeki mefkûre vatan mefkûresinden çok aşiret mefkûresine dayanmaktadır. Bu bağlamda askerlik konusunda eğilimleri zayıftır. Ziya Gökalp'in ifadesiyle "Aşiretler kendi iradeleriyle mi aşiret olmuşlardır?" sorusunun cevabı aslında bu sorunun tedavisi için son derece önemlidir. Ziya Gökalp'e göre Kürt aşiretleri aslında aşiretlikten çıkmış ve yerleşik düzene geçmişlerdir. Başlarında bulunan ağaların baskısı ve zulmü mensuplarının acı içerisinde yaşamalarına sebep olmuştur. Bu sebeple bu baskılardan kurtarılmalı durumunda yerli halk düzenine gireceklerini düşünmektedir.⁵

Atatürk'ün fikir babası olan Ziya Gökalp'in bu düşüncesinden hareketle Cumhuriyetin ilk yıllarında bu sorunun üzerine gidildiği görülmektedir. Eski tarihlerde Romalılar, sonrasında Fransızlar ve Ruslar da yerleşik hayata geçirilmesi durumunda sorunun çözüleceğine inandıkları için aşiretlerin iskânı konusunda çalışmalar yapmışlardır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucuları da bu yönde bir dizi faaliyetlere girişmişlerdir.

Atatürk'ün toprak reformu hakkındaki düşünceleri aslında bunları desteklemektedir. Ona göre gerek doğu illerinde ve gerek memleketin diğer kısımlarında toprağı olmayan çiftçilere toprak tedarik etmek üzerinde önemle durulan politikalarından birisidir.⁶ Böylece yöre halkının toprağa bağlanarak yerleşik hayata tam manasıyla geçmeleri sağlanmış olacaktır.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine baktığımızda bölgenin kontrolü büyük ölçüde aşiretler üzerinden sağlanmaktadır. Devletin büyük ölçüde varlığını kaybettiği bu bölgelerde yabancı misyonerler başta olmak üzere gayrimüslimler ve aşiretlerin etkinliklerini arttırdıklarını görmekteyiz.

Aşiretlerin günümüzdeki gibi ilk etkinliklerini arttırdıkları süreç Anadolu coğrafyasında milliyetçilik akımlarının başladığı ve emperyalist devletlerin bölücü politikalarına hız verdikleri dönemlere rastlamaktadır. Öncelikle sömürülmek istenen coğrafyalardaki etnik, dini ve kültürel farklılıkların ayrıştırılması ve sonrasında sözde haklarının savunulması sloganıyla yola çıkmıştır. Önce Arap coğrafyasında yoğunlaşan bu faaliyetler zaman içerisinde Osmanlı coğrafyasının tamamında uygulanmıştır. Yaşanan gelişmelere baktığımızda Balkanlar'dan başlayan çözümler, sonrasında Arap coğrafyasında ve daha sonra da Anadolu coğrafyasında görülmüştür.

Kürtlere yönelik ayrıştırma ve bölme faaliyetleri Osmanlı döneminde özellikle ıslahatların yapılmaya çalışıldığı zaman aralığında bazen misyonerler bazen de ajanlar vasıtasıyla sistematik hale gelmiştir. Piyonların adları değişse de uygulanan politikalar değişmemiş ve günümüze kadar devam ettirilmiştir. Son yüzyıllık süreçte kullanılan piyonlar ise daha çok ayrılıkçı Kürtler olmuştur. XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren başta ıslahatları kontrol amacıyla bölgeye gelen Yüzbaşı Clayton'un hazırladığı raporlar çerçevesinde bölgenin demografik yapısı değiştirilmeye çalışılmıştır. Clayton, söz konusu raporda o günlerde bölgede bulunan Türk, Ermeni, Nasturi, Kürt ve Çerkezler'den oluşan nüfus yapısının değiştirilmesi için Ermeni, Nasturi ve Kürtler'den oluşan yeni bir etnik yapı oluşturulmasını önermiştir. Bu yeni yapıda Ermeni ideallerine Kürtleri payanda yapmak için bunların Hristiyanlaştırılmalarını, böylece Ermenilerle Kürtlerin kaynaşmasının sağlanacağı fikrini ileri sürmüştür. Daha sonra bu görüşe Rusya da destek vermiştir. XX. yüzyılın başlarında Rusya'nın Van Konsolosu Tuğgeneral Mayewski'nin benzer düşünceleri savunması bunu göstermektedir. Bu yeni süreçte Kürtler, Ermeni ideallerine payanda yapılacaktır. Kürt unsurlara Hristiyanlaştırma baskıları yapılmalı ve sonra

³ Yusuf Halaçoğlu, "Aşiret", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1991, s. 9.

⁴ A. Vahap Uluç, "Kürtlerde Sosyal ve Siyasal Örgütlenme: Aşiret", *Mukaddime*, S. 2, 2010, s. 35.

⁵ Ziya Gökalp, *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, Tokar Yayınları, İstanbul 2013, s. 22;41;44-46;85.

⁶ Fethi Naci, *100 soruda Atatürk'ün Temel Görüşleri*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1978, s. 80.

da Ermenilerle Kürtlerin kaynaşması sağlanmalıdır. Bu esaslar günümüzde geçerliliğini korumaya devam etmektedir.⁷

Ermenilerle ayrılıkçı Kürtlerin ilk ittifaklarına baktığımızda I. Dünya Savaşı yıllarına kadar gitmektedir. Savaş sonrasında Anadolu'da bir Ermenistan ve Kürdistan kurulması için Ermeni terör örgütü Hoybun adında bir örgüt kurmuşlardır. Bu örgütün devamı olarak görülen ASALA'nın bölücü Kürtlerle olan iş birlikleri aslında PKK terör örgütünün kurulmasını da tertipleyen oluşumların başında gelmektedir.⁸

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucuları geçmişte yaşananlardan ders çıkarmış ve bu çerçevede birçok politika geliştirmişlerdir. Bunlardan biri de hiç kuşkusuz emperyalistlerin yeni piyonları olarak görülen kesimlerin devlete aidiyetini sağlamak için yapılan iskân ve tevzi çalışmalarıdır. Hazırlanan raporlar ve mevcut durum gözetilerek hazırlanan 14 Haziran 1934 tarihli 2510 Sayılı İskân Kanununun 10. maddesi bu bağlamda son derece önemlidir. Özellikle Atatürk döneminde bu konu üzerine ciddiyetle gidildiği söylenebilir. Yaşanan Şeyh Sait İsyanı ve diğer isyanlar bu ciddiyetin devlet için zorunluluk hâline geldiğini göstermiştir. Bölgede bulunan aşiretlerin durumları hakkında da dönem dönem incelemeler yapılmış ve raporlar hazırlanmıştır. Bunlardan bir tanesi olan 12.08.1933 tarihli rapor araştırmanın genel çerçevesini oluşturmuştur.

Raporun ilk 34 sayfası memleket genelinde gerçekleştirilen iskân, tevzi ve nüfus, 35'ten 43'e kadar nüfus yoğunluğuna, 44'ten 50'ye kadar Nüfus Müdürlüğü'nün 10 yıllık süreçte gerçekleştirdiği iskân, tabiiyet ve nüfus işlerine, 51'den 65'e mevzuatlar, kanunlar ve antlaşmalara, 66'dan 123'e kadar antlaşmaların tatbiki ve yapılması gerekenlere dair bilgiler, sayfa 124'ten 184'e kadar ise 10 yıllık çalışmaların kısa özeti verilmektedir. Toplam 184 sayfa olan rapor araştırmanın önemli bir kısmına ışık tutmuştur.⁹ Bu rapor ve 1970 yılında hazırlandığı düşünülen rapor içeriği bölgedeki gelişmeleri ve sonuçlarının neler olduğunu göstermektedir. Zira 1970 yılına gelindiğinde sayıların oldukça fazla arttığını ve bölge üzerinde yeni oyunların sahneye konduğu söylenebilir. Nitekim PKK'nın ortaya çıkış tarihi de bu çerçevede son derece anlamlıdır.

2.Tarihi Süreçte Vilayet-i Sitte'de Demografik Yapı ve İskân Politikaları

Yabancı devlet temsilcileri gerek İslahatlar döneminde ve gerekse işgaller döneminde bölgenin demografik yapısını en ince ayrıntısına kadar incelemişlerdir. Bu durum söz konusu dönemde bölgeyle alakalı olarak hazırlanmış olan istihbarat raporları ile sabittir. Özellikle ajanların çalışmaları ve ortaya koydukları hedefleri neredeyse Sevr Antlaşması ile başarıya ulaşmış gibi görünse de Türk milleti son bir gayret ile bu heveslerini kursaklarında bırakmıştır. O günlerde daha çok gayrimüslimler ile alakalı olan çalışmalar zaman içerisinde ayrılıkçı Kürtleri de kapsayacak şekilde genişletilmiş ve günümüze kadar geçerliliğini korumaya devam etmiştir.

Araştırmada demografik açıdan baktığımızda 1914, 1927, 1935 yıllarında yapılan sayımlar bölge nüfusunun genel durumu, yaşanan gelişmeler ve yapılması gerekenlere dair bilgiler üzerinde daha çok durulmuştur.

Tablo 1. 1330 (1914) Yılı İtibariyle Vilayet-i Sitte'nin Nüfusunu Gösterir Cetvel.¹⁰

Esam-i Vilayet	Bitlis	Diyarbakır	Erzurum	Sivas	Mamuret-ül Aziz	Van
Rum		1.822	4.809	75.324	979	1
İslam	309.999	492.101	673.297	939.735	446.379	179.380
Ermeni	114.704	55.890	125.657	143.406	76.070	77.792
Musevi		2.085	10	344		1.383
R. Katolik		113	5			
E. Katolik	2.788	9.960	8.720	3.693	3.751	
Protestan	1.240	7.379	2.241	4.575	8.043	
Latin			1		715	
Süryani		2.956		37.976		2.234
Keldani		365		5.994		4
Kıpti	2.796	1.869	1.092		56	
Kazak						113

⁷ Salim Çöğçe, "Büyük Ermenistan'ı Kurma Projesi", *Ermeni Araştırmaları, ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü*, S. 1 (Mart-Nisan-Mayıs), 2001, s. 87-108.

⁸ Ercan Karakoç, *Geçmişten Günümüze Ermeni Komiteleri ve Terörü (HINÇAK-TAŞNAK'tan ASALA ve JCAG-ARA'ya)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 217.

⁹ BCA 030.10.124.885.4.

¹⁰BOA. *Memalik-i Osmaniye'nin 1330 Senesi Nüfus İstatistiği*, Der saadet Hilal Matbaası, Bab-ı Ali Karşısında İstanbul 1336, s. 4-5.

VİLAYET-İ SİTTE'DE DEMOGRAFİK YAPI VE AŞİRETLER (1927-1970)

Bulgar	169		2.502			
Yekün	437.479	619.825	815.432	1.169.443	538.227	259.141

Yukarıdaki tabloya baktığımızda nüfus sayımının etnik ve dini açıdan yapıldığını ve oldukça ayrıntılı bir şekilde demografik yapının incelenmiş olduğu söylenebilir. Tabloda yer alan nüfus gerek I. Dünya Savaşı ve gerekse savaş sonrası yaşanan gelişmelere paralel olarak değişmiştir. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulması ve sonrasında imzalanan Lozan Barış Antlaşması çerçevesinde gerçekleşen mübadele ve sonrasında uygulanan nüfus ve iskân politikalarıyla birlikte nüfusun daha da homojenleştiği görülmektedir. Bu politikaların sonuçları 1927 yılı nüfus sayımında daha net olarak görülebilir. Örnek verecek olursak Diyarbakır ilinde 1914 yılı itibarıyla 15 olan nüfus yoğunluğu 1923 yılında 12'ye düşmüştür.¹¹ 1935 yılında ise 1914 yılı nüfus yoğunluğuna ulaşılmıştır. Türkiye geneline baktığımızda ise 1914'te 27,5 olan yoğunluk 1923 yılında 23,1'e kadar gerilemiştir. Sonraki yıllarda uygulanan iskân politikaları ve hayatın normalleşmesiyle nüfusun arttığı söylenebilir.

Tablo 2. 1927 Yılı Nüfus Sayımı Sonuçları.¹²

Vilayet	Nüfusu	Yüzölçümü	Yoğunluğu Kilometre başına düşen nüfusu
Erzurum	270.925	26.330	10
Erzincan	134.443	14.276	9
Beyazıt	102.434	13.250	8
Elaziz	213.531	17.813	12
Malatya	305.785	15.730	19
Bitlis	90.319	16.507	5
Siirt	101.529	11.320	9
Diyarbakır	194.183	14.875	13
Mardin	183.317	13.045	14
Sivas	329.741	26.930	12
Amasya	115.191	5.550	21
Tokat	262.622	10.415	25
Van	75.437	21.605	3
Hakkâri	25.016	15.505	2
Yekün	2.404.493	223.151	10.8

1927 yılı nüfus sayımına baktığımızda nüfus sayımının daha çok cinsiyet ve yüzölçümüne paralel olarak nüfus yoğunluğunun belirlenmesi açısından oldukça faydalı olduğu söylenebilir. Böylelikle hem insanların temel ihtiyaçlarının ve hem de üretim açısından ihtiyaç duyulan tarım arazilerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Gerçekleştirilen sayım sonrası elde edilen verilere göre illerin idari yapılanması ve yaşanan göçlerle nüfusun azaldığı görülmektedir. Buna rağmen kadın ve erkek nüfus arasındaki farkın ortadan kalktığını da anlamaktayız. %52 kadın ve %48 erkek olan nüfus, yapılan çalışmalarla neredeyse eşitlenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti ilk genel nüfus sayımını 1927 yılında yapmış ve sonraki nüfus sayımına kadar göçmenlerin iskânı için çabalamıştır. Artık nüfus hareketlerinin durağanlaşmaya başladığı anlarda ise birçok yerde ve konuda durumu ortaya koyan raporlar hazırlanmıştır. Gerek 1927 sayımı ve gerekse hazırlanan raporlardan çıkarılan düzenli nüfus sayımının ne kadar gerekli olduğunu göstermiş ve 1935 yılında yapılan ikinci nüfus sayımından sonra beş yılda bir bu sayımların sürekli yapılması sağlanmıştır. Bu nüfus sayımlarının her birinde ihtiyaç duyulan ve araştırılan konu başlıklarına göre oluşturulan şablonlar kullanılmıştır. Böylelikle genel durum hakkında ihtiyaç duyulan bilgilere ulaşılmış ve bu veriler ışığında ekonomik ve sosyal açıdan zenginleşmek için gereken politikalar belirlenmişlerdir.

¹¹ BCA. 030.10.25.145.2.

¹² BCA. 030.10.26.146.9.

Tablo 3. 1935 nüfus sayımı sonuçları.¹³

Vilayet	Nüfusu	Yüzölçümü	Yoğunluğu Kilometre başına düşen nüfusu
Erzurum	386.428	28.970	13,3
Erzincan	158.383	13.156	12
Bayazıt	106.727	13.320	8
Elaziz	253.693	15.176	16,7
Malatya	411.513	21.255	19,3
Bitlis	31.369	2.210	14,2
Siirt	127.728	14.305	8,9
Diyarbakır	214.871	14.87	14,4
Mardin	226.030	11.835	19.1
Sivas	435.630	26.740	16,8
Amasya	128.497	5.550	23,1
Tokat	310.152	10.415	29,8
Van	142.672	35.190	4,1
Hakkâri	9.605	3.510	2,7
Yekün	2.943.298	203.119	14,5

1935 nüfus sayımı esnasında Bitlis Muş'a, Hakkâri de Van'a bağlı olduğu için net rakam vermek mümkün değildir. Fakat nüfus yoğunlukları açısından değerlendirecek olur isek rakamların arttığı görülmektedir. Bu durum da şehirler genelinde hayatın normalleştiği anlaşılmaktadır. 1927 yılında %52 olan kadın nüfusu dengelenmiş ve nüfus oranı neredeyse %50'ye gelmiştir. Bu yörelerde yaşayan insanların ise daha çok köy ve kırsal alanları tercih ettikleri söylenebilir.¹⁴

1927 yılından itibaren yapılan nüfus sayımlarının sonuçlarına göre kırsal alanlardan kentlere doğru hızlı bir nüfusun göç ettiği görülmektedir. Bu durumun doğal neticesi olarak bölge genelinin temel üretim materyalleri olan tarım ve hayvancılıkta gerileme yaşandığı düşünülebilir. Özellikle işsiz kalan ve kendi kendine yetemeyen tüketim toplumlarında zaman içerisinde asayişsizliklerin yaşanması ve sonrasında toplumsal huzur ve barış ortamının ortadan kalkması doğaldır. Bu boşluklardan her zaman olduğu gibi gayri kanuni unsurların ve yapıların güçlendiğini de söylemek mümkündür. Bu sebeple halkın ihtiyaçları ve sorunların çözümü için bazı tevzi ve yardım politikalarına da hız verilmiştir.

2.1. Vilayet-i Sitte'de İskân ve Tevzi Politikaları

Osmanlı Döneminde Vilayet-i Sitte adı verilen bu alan; Erzurum, Van, Harput, Diyarbakır, Sivas ve Bitlis'ten oluşmaktadır. XIX. yüzyıl ortalarından itibaren yaşanan Osmanlı Rus Savaşlarının sonucu olarak bölgeye gelen Ruslar, sadece Elviye-i Selase olarak bilinen Kars, Ardahan ve Batum'u işgal etmemiş, hemen hemen bütün Doğu Anadolu Bölgesi'nde siyasi olarak hâkimiyet kurmuşlardır. Bu hâkimiyet sürecinde ve I. Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Mondros Mütarekesi ile bölgede zulüm ve katliamlar giderek artmıştır. Özellikle Mondros sonrası başta Sivas olmak üzere Vilayet-i Sitte'nin önemli şehirlerinden olan Van'da birçok harikzedelerin olduğu tespit edilmiştir. Sivas ve Van genelinden göç ederek giden toplam harikzede sayısı 870 hanede 3.712 nüfustur.¹⁵ Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra kaybolan bölgedeki nüfus yoğunluğunu tekrar sağlamak için Türkiye genelinde her yerde her türlü maddi yardım yapılmaya ve nüfusun artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. 1925 yılı itibarıyla Türkiye genelinde 731.450 dönüm tarla dağıtılmıştır. Buna göre 22.233 haneye yaklaşık 33 dönüm tarla düşmektedir. Kişi bazında ise 96.115 kişiye 7,6 dönüm tarla düşmektedir ki bu rakamlar bir ailenin geçimini sağlamaya yetecek kadardır.¹⁶

Araştırmaya konu olan bölge şehirlerine bakıldığında durum şehirlere göre farklılık göstermektedir. Tablo 4'den anlaşılacağı üzere şehir bazında 20 dönüm ile 171 dönüm arasında değişen oranlarda tarım arazilerinin dağıtıldığı görülmektedir. Bölge genelinde ise 33 dönüme tekabül eden bir miktarda tarım arazisinin dağıtıldığı söylenebilir.¹⁷ Nüfus bazında bakıldığında en fazla arazinin Diyarbakır'da, en az arazinin ise Sivas'ta dağıtıldığı görülmektedir. Bu süreçte 2.974 aileye toplamda 99.871 dönüm arazi dağıtıldığı anlaşılmaktadır.

Tablo 4. Cumhuriyet Döneminde Vilayet-i Sitte'de dağıtılan Tarım Arazileri.

¹³ DİE. 1935 20 İlkteşrin Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, Vilayet, Kaza, Şehir ve Köyler İtibariyle, Ulus Basımevi, Ankara 1935, s. 11.

¹⁴ DİE. age., s. 67.

¹⁵ BCA.030.10.124.885.4. L.2.

¹⁶ BCA. 030.10.124.885.4. L.17.

¹⁷ BCA. 030.10.124.885.4. L.17.

VİLAYET-İ SİTTE'DE DEMOGRAFİK YAPI VE AŞİRETLER (1927-1970)

Vilayetler	Aile	Nüfus	Dağ.Arz.(Dnm)
Diyarbakır	170	1.108	29.221
Elazığ	1.626	8.484	39.274
Erzurum	300	1.367	6.193
Sivas	858	5.497	23.683
Van	20	99	1500
Toplam	2.974	16.555	99.871

Not: Araştırmamıza konu olan raporda Bitlis'e dair kayıt bulunmadığı için eklenememiştir.

Bunlara ek olarak Türkiye genelinde ihtiyaç duyulan tarım arazilerinin temini için de çalışmalar yapıldığı ve birçok çiftliğin istimlak edildiği bilinmektedir.¹⁸ Tablo 5'te görüldüğü üzere en fazla arazi emval-i metrukeden verilmiştir. Daha sonra Milli Çiftliklerin arazileri ve Vakıf Çiftliklerinin arazilerinin istimlak edilerek dağıtıldığı anlaşılmaktadır.

Tablo 5. İstimlak Edilecek Çiftlikler.

	Adet	Dönüm	Tapu Kıy. Lira
Vakıf Çiftlikleri	94	676.622	367.146
Milli Çiftlikler	118	1.588.515	2.542.798
Eşhasa Ait Çiftlikler	863	3.514.968	3.401.219
Toplam	1.075	5.780.105	6.311.163

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, halkının refahı ve mutluluğu için belirlenen politikalar çerçevesinde öncelikle maddi bir takım mal ve mülkleri ihtiyaç sahiplerine vermiştir. Ayrıca bölgede nüfus yoğunluğunun artması ve demografik yapının normalleşmesi için mübadele kapsamında gelen bazı mübadiller de bölgeye gönderilmiştir. Bu çerçevede Erzurum, Diyarbakır, Sivas ve Elazığ'dan 821 Rum nüfus gönderilirken yerlerine toplam 2.577 nüfusun yerleştirildiği bilinmektedir. Bu süreçte Diyarbakır'a 3 hanede 8 nüfus gönderilmiş ve bunlara 2 ev, 4 dükkân ve 296 dönüm tarla; Elazığ (Ma'mûretü'l-Azîz)'a 174 hanede 651 nüfus ve bunlara 174 hane 11.484 dönüm tarla; Sivas'a 486 hanede 1.918 nüfus ve bunlara 288 hane, 15 dükkân ve 25.636 dönüm tarla verildiği tespit edilmiştir.¹⁹

Tablo 6'da gösterildiği üzere bölge genelinde 1.970 hanede 9.627 nüfus olan muhacir ve mültecilere yönelik hane başta olmak üzere çeşitli maddi yardımların da verildiği görülmektedir.²⁰ En fazla hane Sivas'ta, en az hane ise Elazığ'da verilmiştir.

Tablo 6. Muhacir ve Mültecilere verilen emval.

	Aile	Nüfus	Hane	Dükkân	Tarla (Dönüm)
Diyarbakır	270	1495	225	5	1.514
Elazığ	91	241	41		1.680
Erzurum	88	453	57		11.733
Sivas	984	4.694	854		54.162
Van	537	2.744	537		32.255
Toplam	1.970	9.627	1.714	5	101.344

Devlet bu yardımlar ve dağıtımlarla halkın üretime katılmasını ve kendi ayakları üzerinde durarak hayatlarını idame ettirmelerini sağlamayı hedeflemiştir. Ayrıca bölgede bulunan ağa, şeyh ve benzeri şahıslara olan mecburiyeti de ortadan kaldırarak devletin varlığını tesis etmeye çalışmıştır. Bu çalışmalar ne yazık ki sonraki yıllarda devam etmemiş ve günümüzde şehirlerde bulunan nüfusun oranı hızla artmıştır. Aşiretlerin de buna paralel olarak sayılarını arttırdıkları söylenebilir.

3.Vilayet-i Sitte'de Aşiretler

Osmanlı Devleti zamanında özellikle II. Abdülhamid zamanında bölgeye daha fazla imkân ve serbestlik verilmiştir. Kürt, Türk, Arap aşiret çocuklarının okutulması ve onların Türkçe etrafında birlik ve beraberliklerini sağlamalarına yönelik olan İstanbul'da Aşiret Mektebinin açılması ve kurulan Hamidiye Alayları bölge ile

¹⁸ BCA. 030.10.124.885.4. L.18.

¹⁹ BCA. 030.10.124.885.4. L.5;8.

²⁰ BCA. 030.10.124.885.4. L.9-10.

kurulan güçlü bağın ve ilişkilerin sonucudur.²¹ Bu durumun daha sonra da devam ettiğini ve I. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında bölgede kontrolün büyük ölçüde aşiretler üzerinden sağlandığı ifade edilebilir. Özellikle Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla devletin fiilen sona erdiğini düşünenler kendi hâkimiyet sahalarını ve buralarda kısmen yerel yönetimlerini oluşturmaya başlamışlardır. Yerel halk devletin içinde bulunduğu zor durumun farkında olarak kendi başlarının çaresine bakmaya çalışmıştır. Bu çerçevede bölgesel güç olarak gördükleri aşiretlere ve reislerine katılımlar yoğun bir şekilde artmıştır. Bu sebeple sayıları hızla artmıştır. 1918-1919 yılı itibariyle sayılarının oldukça fazlaştığı söylenebilir.

Tablo 7. İşgallerin devam ettiği 1918-1919 yılı itibariyle Aşiretlerin ve Mensuplarının sayıları.²²

Vilayet	Aşiret Âdeti	Aşiret Mevcutları (Kişi) (En Fazla Mensubu Olanlar)
Diyarbakır	159	389.485 (Şamar Aşi.:Mardin Deyrizorda Seyyar 50000)
Erzurum	22	88.861 (Zerikî Aşi.:Hınıs Merkezde 16.350)
Elazız	41	40.606 (Dersim Mazgird de 8000)
Van	13	26.099 (Köçereheriki Aşi.: Hakkari Şemdinan ve Gevar 10000)
Bitlis	18	13.580 (Azmakân Aşi.: Siirt Şirvan 3000 kişi)
Toplam	253	558.631

Bu aşiretlerin birçoğu Millî Mücadele'nin başarılı olmasıyla birlikte etkinliklerini kaybetmişlerdir. Merkezi bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti, devlet dışındaki otorite olarak kabul edilen oluşumların üzerine gitmiş ve devlet hâkimiyetini en uçra köşelere kadar ulaştırmaya çalışmıştır.

Tablo 8. 1933 yılı İtibariyle Türkiye Genelinde Aşiret Mensuplarının Toplamı.²³

Vilayeti	Türk Adet	Kürt Adet	Arap Adet
Amasya		193	
Bayazıt (Ağrı)		14.000	
Bitlis		300	
Dersim (Tunceli)		500	
Diyaribekir		7.093	
Elaziz	740	10.392	
Erzurum		10.382	
Malatya		10.625	
Mardin		17.475	1.410
Siirt		4.182	
Tokat		3.904	
Urfa		24.524	24.350
Van		15.000	
Sivas		1.082	
Toplam	740	122.941	25.760

Tablo 8'de görüldüğü üzere en fazla aşiret mensubunun Urfa'da olduğu en az aşiret mensubunun ise Amasya'da olduğu kayıtlara geçmektedir. Araştırmaya konu olan bölgede ise en fazla aşiret mensubu olan yer Van'dır. Bölge genelinde özellikle Osmanlı döneminde Karakeçili Türk aşiret sayısı 260 olarak gösterilirken, sadece Diyarbakır özelinde nüfus olarak 45.000 Karakeçili Aşireti mensubu olduğu tespit edilmiştir.²⁴ Zaman içerisinde Türk aşiret sayısı giderek azalmış ve tabloda görüldüğü üzere 1933 yılı itibariyle burada hiçbir Türk aşiretinin kayıtlara geçmediği görülmektedir. Bölge, yaşanan göçler ve Ziya Gökalp'in dediği gibi Türk aşiretlerinin Kürtleşmesi sonrası daha çok Kürt aşiretlerin kontrolüne girmiştir.

Türkiye genelinde bulunan Türk aşiretlerin mensuplarının sayısı 67.583 iken Kürt aşiretlerin 122.941 ve Arap aşiretlerinin 25.760 olduğu tespit edilmiştir. Oransal olarak %31'i Türk, %57'si Kürt ve %12'si Arap'tır. Rapordan elde edilen veriler ışığında aşiret sayısı ise sadece 115'tir.

²¹ Sümeyra ÖZTÜRK, "II. Abdülhamid Döneminde Halifeliliğin Siyasi Manada Kullanılması", *Genel Türk Tarihi Dergisi*, C. 4, S. 8, 2022, s. 735.

²² Mustafa Öztürk, "20. Yüzyılın Başlarında Aşiretler-Yerleşme ve Nüfus", *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 10, S. 1, 2021, s. 18;28-68.

²³ BCA. 030.10.124.885.4. L.11-16.

²⁴ Ali Osman AKALAN, "Anadolu'da Yaşayan Karakeçili Yörüklerinin İdari ve Sosyal Durumları", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 7, 2022, s. 91.

VİLAYET-İ SİTTE'DE DEMOGRAFİK YAPI VE AŞİRETLER (1927-1970)

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 1935 yılından itibaren resmi olarak beş yılda bir bu nüfus sayımlarını yaptırmıştır. Ayrıca güvenlik ve sosyal sorunlar merkezli olarak sosyolojik sayımların da yapıldığı görülmektedir. Bunların ilki 1933 yılındaki rapor iken yaklaşık 40 yıl sonra 1970 yılında hazırlanan ikinci bir rapor ile bölge genelinde yaşanan her türlü olaya dair ayrıntılı değerlendirme yapma imkânı bulunmuştur.

1933 yılında hazırlanan rapor ışığında aşiret sayılarında ve bunların mevcutlarında sonraki yıllarda hızlı bir artışın olduğu söylenebilir. Bunun birçok sebebi bulunmaktadır. Fakat en büyük sebep hiç kuşkusuz bölgeye yeteri kadar önem verilmeyişidir. Zira bölge Cumhuriyetin temel direği olan vatandaşlardan ziyade tebaa olmak zorunda kalan insanlarla dolup taşmaya başlamıştır. Özellikle aydın kesimlerin kırsaldan kente hızlı bir şekilde göç etmeleri ise bu durumun ikinci büyük sebebi olmuştur. Kırsaldan kente göç edenler toplumsal hayatın gereklerini daha fazla benimsemiş insanlar iken geride kalanlar kültürel ve bilinç noktasında gelişmemiş insanlardan oluşmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak bölge genelinde yeniden demografik yapıya yönelik yıkıcı faaliyetler hız kazanmıştır.

Bu bağlamda 1970 yılında hazırlandığı iddia edilen rapor aslında bölgede ortaya çıkmakta olan vahim durumun gözler önüne serildiği bir belgedir. Devlet açısından bakacak olur isek hemen harekete geçilmesi ve bu planların aksine politikalar hayata geçirilmesi gerekiyordu.

Tablo 9. 1970 Yılı İtibariyle Aşiretlerin Sayıları ve Mensuplarının Sayıları.

Vilayeti	Türkçe konuşan Adet	Kürtçe Konuşan Adet	Arapça Konuşan Adet
Erzurum		48=90.731	
Erzincan		28=51.285	
Bayazıt	10=41.022	64=362.040	
Elaziz		9=26.052	
Malatya		2=3.500	
Bitlis	4=3.600	12=11.050	2=3.700
Tunceli		49=101.265	
Siirt		37=165.850	
Diyarbakır		23=72.195	
Mardin		76=277.134	
Sivas		12=37.780	
Van		18=68.308	
Hakkâri		16=73.900	
Yekün	44.622	1.341.090	3.700

Tablo 9'da görüldüğü üzere Erzurum genelinde 1970 yılı itibariyle 48 aşiret ve bu aşiretlere mensup olanların sayısı 90.731 olarak tespit edilmiştir. En fazla mensubu olan aşiret ise Cemadanlı ismi ile 11.563 kişi olarak kaydedilmiştir. Bunlar arasından 20 aşiretin geçmişte yaşanan isyanlara katıldığı görülmektedir. İsyanlara katılan aşiretlerin mensubu ise 45.258 olarak kayıtlara geçmiştir.²⁵

Erzincan genelinde 1970 yılı itibariyle 28 aşiret ve bu aşiretlere mensup olanların sayısı 51.285'tir. Bunlar arasında en fazla mensubu olan aşiret Koçkiri olup 8.711 kişidir. 6 aşiret geçmişte I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusuna karşı gelmiş veya Koçkiri, Zara ve Dersim isyanlarına katılmıştır. 19 aşiret ise isyanlara katılmamıştır.²⁶

Ağrı genelinde 72 adet aşiret ismi tespit edilmiş ve toplam 403.062 aşiret mensubu olduğu kayıtlara geçmiştir. Bunlar arasında Türklerden Karapapak Aşireti 18.000 aşiret mensubu ile ilk sırada gelirken, Kürt aşiretlerinden Celâli Aşiretinin 83.445 mensubu olduğu görülmektedir. Ağrı'da tespit edilmiş aşiretlerden üçü ve 27.690 aşiret mensubu Kürtçülüğe destek vermektedir. 11 aşiret geçmişte çeşitli isyanlara katılmışlardır. Bunların 1970 yılı itibariyle mensupları ise 51.605'tir. 3 aşiretin isyanlara katılmadığı ama güvenilir olduğu kayıtlara geçmiştir. Bu aşiretlerin kişi sayısı ise 16.050 kişi olarak kaydedilmiştir. Yine 10 aşiret isyanlara katılmamış ve bunların mensuplarının sayıları 45.513'tür. 8 aşiret için yurda bağlı bilgisi yazılmış ve mensuplarının sayısı 24.580'tir. Haklarında bilgi notu olan aşiretlerin kişi sayısı 162.438, olmayanların ise 240.624'tür. İl genelindeki aşiret sayıları temel alındığında %19'unun çeşitli dönemlerde yaşanan isyanlara katıldığı ve güvenilirmedikleri bilgi notlarında görülmektedir.²⁷

²⁵ Doğu Perinçek, *Aşiretler Raporu*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1998, s. 118-137.

²⁶ Perinçek, *age*, s. 106-117.

²⁷ Perinçek, *age*, s. 36-62.

Elazığ genelinde 9 aşiret bulunmaktadır. Bunlardan dördünün geçmişte Şeyh Sait İsyanına katıldığı tespit edilmişse de an itibariyle tamamının devlete bağlı oldukları görülmektedir.²⁸

Hakkâri'de 1970 yılı itibariyle 16 aşiret ismi tespit edilmiş ve mensuplarının sayısı 73.900'dür. Bu aşiretler arasında 3 aşiret devlete dost ve bağlı iken 13 aşiret ise 1927 yılı Şemdinli ve 1930 yılı Oramar isyanları başta olmak üzere isyanlara destek vermişlerdir. Bu aşiretlerin mensuplarının sayısı ise 68.100 olarak kayıtlara geçmiştir. Bunlar arasında Jırkî Aşireti, I. Dünya Savaşı esnasında Irak Cephesi'nden dönen 60 askeri uykularında şehit etmişlerdi. Ayrıca Şemdinli İsyanında bir tabur askeri şehit etmişlerdir. Jırkî Aşireti, güvenilmez ve fırsat kollayan bir aşiret olarak kayıtlara geçmiştir.²⁹

Malatya'da tespit edilen aşiret sayısı iki olup toplam aşiret mensubu ise 3.500 olarak kayıtlara geçmiştir. Bu aşiretlerin herhangi bir isyana katılmadıkları anlaşılmaktadır.

Bitlis genelinde 18 aşiret ismi geçmekte ve 18.350 mensupları vardır. Bunlar arasında 4 aşiret daha önce Mutki ve Sason İsyanlarına katılmışlarsa da yıl itibariyle devlete bağlılıkları vardır.³⁰

Tunceli genelinde 49 aşiret ismi tespit edilmiş ve sayıları 101.265'tir. Bunlar arasında 4 aşiretin geçmişte isyanlara bulaşmadıkları ve güvenilir oldukları kaydedilmiştir. Bunların sayısı 5.570'tir. 13 aşiretin ise geçmişte isyanlara katılmadıkları ama güvenilmez oldukları tespit edilmiştir. Bunların sayısı da 34.075 kişidir. 32 aşiret ise geçmişte Şeyh Sait ve Dersim isyanlarında rol almışlar ve güvenilmez olarak kaydedilmişlerdir. Bunların mensuplarının sayısı ise 61.620'dir.³¹

Mardin'de toplam 76 aşiret ismi ve bunlara mensup 277.134 kişi tespit edilmiştir. Devlete çeşitli dönemlerde isyan etmiş aşiret sayısı 31 olup bunların aşiret mensubu sayısı 161.824 kişidir. Bu aşiretler çeşitli dönemlerde isyanlara katılmış, devlet ile sorunlu ve Kürtçülük faaliyetlerine destek vermektedirler. Zahuran Aşireti, Hoybon Cemiyeti adı verilen Ermeni terör örgütünün kuruculuğunda rol almıştır. Ayrıca Zahuran Aşireti başta olmak üzere tamamının devlet güvenliğine yönelik fırsat bekledikleri de kayıtlarda yer almaktadır. Devlete isyan etmemiş aşiret sayısı ise 45 olup sayıları 115.310 kişidir. Bunlar arasında da Kürtçülük faaliyetlerine destek verenler olup sayıları 30 bini bulmaktadır.³²

Siirt'te 37 aşiret ismi ve bunlara mensup 165.850 kişi bulunmaktadır. Bunlar arasından 120.450 kişinin mensup olduğu 25 aşiret geçmişte Şeyh Sait İsyanı başta olmak üzere Pervari, Sason ve daha birçok isyana katılmışlardır. Ayrıca devlete bağlılıkları olmayan bu aşiretlerin birçoğu Kürtçülük faaliyetlerine de destek vermişlerdir.³³

Diyarbakır'da 23 aşiret ismi ve bunlara mensup 72.195 kişi bulunmaktadır. Bunlar arasından 9 aşiret geçmişte Şeyh Sait İsyanı'na destek vermişlerdir. 14 aşiret ise isyana katılmamıştır. Bunların sayısı 44.370'tir. Devlete bağlı olan aşiret sayısı ise 6 olup mensuplarının sayısı 21.080 olarak kayıtlara geçmiştir.³⁴

Sivas genelinde 12 aşiret ismi tespit edilmiş olup toplam mensubu 37.780'dir. Bunlar her ne kadar Kürtçe konuşanlar olarak kaydedilmişse de aralarında Türkçe konuşanlarında olduğu kayıtlara düşülmüştür. Bunlar arasında 4 aşiretin geçmişte Koçkiri isyanlarına katıldıkları görülmektedir. Raporun yazıldığı yıllar itibariyle devlete bağlı kişiler olarak görülmektedirler.³⁵

Van genelinde 18 aşiret ismi tespit edilmiş olup toplam mensubu 68.308'dir. Bunlar arasında sekiz aşiretin geçmişte çeşitli isyanlara katıldıkları ve güvenilmez olarak görüldükleri kaydedilmiştir. Bunların sayısı 52.500 kişidir. Üç aşirette ise Kürtçülük faaliyetleri tespit edilmiş ve bunların da sayıları 21.800'dür. Ayrıca isyanlara katılmamış, devlete bağlı görülen ve güvenilir olarak kaydedilen 10 aşiret bulunmakta ve bunların sayısı da 22.248 olarak kaydedilmiştir.³⁶

Tablo 9'da verilen bilgiler ışığında 1.389.412 kişinin çeşitli aşiretlere mensup olduklarını ve aşiret kararlarına göre hayatlarını devam ettirdikleri söylenebilir. Sonraki yıllarda bölge genelinden gerek terör ve gerekse ekonomik sebeplerle yoğun göçlerin yaşandığı görülmektedir.

Tablo 10. Yıllara Göre Nüfus Sayım Sonuçları.³⁷

²⁸ Perinçek, *age*, s. 102-105.

²⁹ Perinçek, *age*, s. 153-161.

³⁰ Perinçek, *age*, s. 84-91.

³¹ Perinçek, *age*, s. 285-305.

³² Perinçek, *age*, s. 217-251.

³³ Perinçek, *age*, s. 262-278.

³⁴ Perinçek, *age*, s. 92-105.

³⁵ Perinçek, *age*, s. 279-284.

³⁶ Perinçek, *age*, s. 341-351.

³⁷ Tuncer Kocaman, *Türkiye'de İç Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri*, Devlet Planlama Teşkilatı, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara 2008, s. 69.

VİLAYET-İ SİTTE'DE DEMOGRAFİK YAPI VE AŞİRETLER (1927-1970)

Vilayeti	1970	1980	1990
Erzurum	684.951	801.809	848.201
Erzincan	276.122	282.022	299.251
Ağrı	290.311	368.009	437.093
Elazığ	376.915	440.808	498.225
Malatya	510.979	606.996	704.359
Bitlis	185.473	257.908	330.115
Tunceli	157.293	157.974	133.584
Siirt	320.684	445.483	243.435
Diyarbakır	581.208	778.150	1.096.447
Mardin	453.092	564.967	558.275
Sivas	731.921	750.144	766.821
Van	325.763	468.646	637.433
Hakkâri	102.312	155.463	172.479
Yekün	4.997.024	6.078.379	6.725.718

Tablo 10'da verilen veriler ışığında 1970 yılı itibariyle söz konusu illerin toplam nüfusu 4.997.024'tür. Bunlardan 1.389.412 kişinin çeşitli aşiretlere mensup olduğu görülmektedir. Genel nüfusa oranı %22'ye tekabül etmektedir ki siyasi açıdan özgür şekilde oylarını kullanıp kullanamadıklarına göre oldukça büyük bir sorun olarak değerlendirilebilir. Günümüzde seçim kanunlarına göre aşiret yapılanmaları demokrasi açısından da tehlikeli sonuçlar doğurabilmektedir.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ilk yıllarda ve özellikle Atatürk döneminde bu konunun üzerine gitmiştir. Sonraki yıllarda ise ne yazık ki bölge üzerine politikalarda bir kararsızlık ve karmaşa meydana gelmiştir. Kişilere yeni haklar tanıyan uygulamalar zamanla ortadan kalkmış ve eski yapılar tekrar güçlenerek mutlak hâkimiyeti sağlamışlardır. Bu durum ne yazık ki cumhuriyetin temel felsefesi ile çelişmekte ve orta çağın kalıntılarının hâlen devam ettiğini göstermektedir.

Yapılan çalışmalar göstermektedir ki; 1933 yılı itibariyle oldukça az sayıda olan aşiretler sonraki zamanlarda giderek sayılarını arttırmış ve güçlenmişlerdir. Van özelinde 1970 yılındaki raporlara yansıyan sayılar bile zaman içerisinde artmıştır. Bu durum bazı yerel araştırmacıların çalışmalarına yansımış ve 1933 yılı itibarıyla 13 olan aşiret sayısı 1970 yılına gelindiğinde 18'e çıkmış sonraki dönemlerde ise raporlardaki sayılardan bağımsız olarak 60'a yakın aşiret ismi ve birçok oymak adı verilmiştir.³⁸

SONUÇ

Sonuç olarak Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde özellikle Kürtler üzerinden bölgedeki kontrolünü aşiretler ile sağlamaya çalışmıştır. Doğusundan batısına her yerde hayat bulan aşiretler sadece siyaseten değil ekonomik olarak da büyük bir güce ulaşmışlardır.³⁹ Bu güce ulaşılmasında büyük ölçüde yabancı devletlerin etkilerinin olduğu görülmektedir. Şark Meselesi çerçevesinde Osmanlı Devleti'nin yıkılması için bölgeye gelen Yüzbaşı Clayton ve Rus General Mayevski'nin yapmış olduğu zararlı çalışmalar ve raporlarda bölgesel otoritelerin kazanılması için maddi yardımlar yapılmış sonrasında bölgedeki huzur ve sükûnun ortadan kalkması için bu güçler kullanılmıştır. I. Dünya Savaşı ve sonrası yaşanan zulüm ve katliamlar bu iddiayı doğrulamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 yılından itibaren bölge üzerinden dönem dönem demografik yapıya dair raporlar hazırlanmıştır. Özellikle mübadele sonrası Rum nüfusun göç etmesiyle etnik olarak homojenleşme büyük ölçüde sağlanmıştır. Millet olma yolunda kesin bir kararlılıkla ilerleyen kurucular bu amaçla bölge fark etmeksizin her yerde herkesin kendi kendine yetebilen özgür bireyler olmaları için çabalamıştır. İç işlerini bu şekilde düzenlemeye çalışırken dış politikada da doğal coğrafi bağlılığımız olan bölgelerin sınırlarımız içine alınması için çalışılmıştır. Direkt olarak Türkiye Cumhuriyeti ile savaşa girmek istemeyen emperyalistler günümüzde olduğu gibi paravan örgütler üzerinden devletin zayıflamasını istemiştir.

Cumhuriyetin ilanından sonra da Türkiye genelinde yapılan yıkıcı ve bölücü çalışmaların da ana başvuru kaynağı Clayton ve Mayevski'nin hazırladığı raporlardır denilebilir. Zaman içerisinde bölgede etnik, mezhebi ve aşiret farklılıkları üzerinden yeni nifak tohumları atılmaya başlanmıştır. Nitekim 1925 Şeyh Said İsyanında isyancılar tarafından kullanılan *Lee-Enfield* marka İngiliz yapımı silahların bulunması ve 1937-38 yıllarında yaşanan Dersim İsyanında Fransız yapımı *Saint- Etienne* marka tüfeğin kullanılmış olması aslında neler

³⁸ Burhan Kocadağ, *Doğu'da Aşiretler, Kürtler, Aleviler*, Can Yayınları, İstanbul 2004, s. 198-245.

³⁹ Aydın Efe, "Osmanlı Devleti'nin Aşiretlere Yönelik Vergi Politikaları: Bulaçlı Aşireti Örneği", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 43, 2016, s. 724.

döndüğünü açıklamaktadır. Ziya Gökalp'in aşiretler kendi iradeleriyle mi aşiret olmuşlardır? sorusunun cevabı bu isyanların arkasındaki kurucu gücü ve amaçlarını ortaya koymaktadır. Devlet doğal olarak kendini koruma refleksi içerisinde bölgeye daha fazla önem vermiştir.

14 Haziran 1934 tarihli 2510 Sayılı İskân Kanununun 10. maddesi ve ekleri aynen şöyledir: “*Madde 10 — A: Kanun aşirete hükmi şahsiyet tanımaz. Bu hususta herhangi bir hüküm, vesika ve ilâma müstenit de olsa tanınmış haklar kaldırılmıştır. Aşiret reisliği, beyliği, ağalığı ve şeyhliği ve bunların herhangi bir vesikaya veya görgü ve göreneğe müstenit her türlü teşkilât ve taazzufları kaldırılmıştır.*

B: Bu kanunun neşrinden önce herhangi bir hüküm veya vesika ile veya örf ve adetle aşiretlerin şahsiyetlerine veya onlara izafetle Reis, Bey, Ağa ve şeyhlerine ait olarak tanınmış, kayıtlı, kayıtsız, bütün gayrimenkuller devlete geçer. Bu kanun hükümlerine ve devletçe tutulan usullere göre bu gayrimenkuller muhacirlere, mültecilere, göçebelere, nakil olunanlara, topraksız veya az topraklı yerli çiftçilere dağıtılıp tapuya bağlanır. Bu gayrimenkullerin aidiyeti tapu sicillerindeki kayıtlara göre tespit olunur. Tapu sicillerinde aidiyete dair bir kayıt yoksa veyahut kayıtlar yalnız şahıslar namına olup da halk arasında bunların aşirete ait olduğu şayi bulunuyor ve. Aşiret fertleri de bu gayrimenkullerden başkasına sahip bulunmuyorlarsa aidiyet, tahkikat üzerine, o yerin İdare heyeti kararıyla hallolunur; İdare heyetlerinin valilerce tasdik edilen bu kararı kâfidir.”⁴⁰

Kanunun hazırlanma gerekçelerine baktığımızda öncelikli olarak göçmenlerin iskânını gerçekleştirmektir. Bu çerçevede toprakların işletilmesi ve özellikle Doğu Anadolu’da toprak ağalarının elinde bulunan tarım arazilerinin ihtiyaç sahiplerine dağıtılması, böylelikle yaşanabilecek isyanların da önüne geçilmesi hedeflenmiştir.⁴¹

1933 yılında hazırlanan raporlarda tespit edilen yurt genelindeki aşiret sayısının 115 olduğunu, daha sonraki yıllarda hızla arttığını ve zaman içerisinde yaşanan gerek isyanlarda ve gerek terör olaylarında bu farklılıkların birçoğunun aktif rol aldıkları görülmektedir. 1970 yılında hazırlandığı düşünülen rapora göre tespit edilen aşiret sayısı 406’dır. Söz konusu raporun devlet güvenliği için duyulan ihtiyaçtan kaynaklı bir zaruret sonucu hazırlandığı düşünülmektedir. Zira bölge üzerindeki kontrolün Atatürk sonrası gevşetildiği ve açılan yeni alanların bu tip gayri nizami unsurlarca doldurulduğu söylenebilir. Bu unsurlara kimlerin hangi amaçla destek verdikleri de malumdur. Günümüzde ise bölgesel sitelerdeki bilgiler ışığında aşiret sayısının azaldığı görülse de yine de 300’ü aştığı anlaşılmaktadır. Bu durum devlet güvenliği açısından sakıncalı bir durum hâline gelmiştir. Bölgede yaşayan vatandaşlar özgür iradeleriyle değil bu aşiretlerin yöneticilerinin belirlediği kararlara göre hareket etmektedirler. Demokratik devletlerin hiçbirinde bu tip yapılanmalardan söz edilemez.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

TC. Resmi Gazete, 21 Haziran 1934, S. 2733.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10.124.885.4

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10.25.145.2.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10.26.146.9

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Memalik-i Osmaniye'nin 1330 Senesi Nüfus İstatistiği*, Der saadet Hilal Matbaası, Bab-ı Ali Karşısında İstanbul 1336.

Devlet İstatistik Genel Müdürlüğü, *1935 20 İlkteşrin Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, Vilayet, Kaza, Şehir ve Köyler İtibariyle*, Ulus Basımevi Ankara 1935.

2. Telif Eserler

AKALAN, Ali Osman, “Anadolu’da Yaşayan Karakeçili Yörüklerinin İdari ve Sosyal Durumları”, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 7, 2022, ss.87-96.

ÇÖHÇE, Salim, “Büyük Ermenistan’ı Kurma Projesi”, *Ermeni Araştırmaları, ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü*, S. 1 (Mart-Nisan-Mayıs) , 2001, ss. 87-108.

⁴⁰ TC. Resmi Gazete 1934, S. 2733, s. 4004.

⁴¹ Bilge Kağan Şakacı, “Türkiye’nin Göç ve İskân Politikaları:1934 Tarihli 2510 Sayılı İskân Kanunu İncelemesi”, *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, C. 1, S. 3, 2020, s. 46.

VİLAYET-İ SİTTE'DE DEMOGRAFİK YAPI VE AŞİRETLER (1927-1970)

EFE, Aydın, "Osmanlı Devleti'nin Aşiretlere Yönelik Vergi Politikaları: Bulaçlı Aşireti Örneği", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 43, 2016, ss. 715-727.

EFE, Aydın, "İşlevsel Bir Toplumsal Geçiş Formu: Reyhanlı Aşireti Örneği", *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, S. 4, Adana 2017, ss. 68-92.

GÖKALP, Ziya, *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, Toker Yayınları, İstanbul 2013.

HALAÇOĞLU, Yusuf, "Aşiret", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1991, ss. 9.

KARAKOÇ, Ercan, *Geçmişten Günümüze Ermeni Komiteleri ve Terörü (HINÇAK-TAŞNAK'tan ASALA ve JCAG-ARA'ya)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009.

KOCADAĞ, Burhan, *Doğu'da Aşiretler, Kürtler, Aleviler*, Can yayınları 3. basım, İstanbul 2004.

KOCAMAN, Tuncer, *Türkiye'de İç Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri*, Devlet Planlama Teşkilatı, Sosyal Sektörler ve Kordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara 2008.

NACİ, Fethi, *100 soruda Atatürk'ün Temel Görüşleri*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1978.

ÖZTÜRK, Mustafa, "20. Yüzyılın Başlarında Aşiretler-Yerleşme ve Nüfus", *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 10, S. 1, 2021, ss. 14-71.

ÖZTÜRK, Sümeyra "II. Abdülhamid Döneminde Halifeliğin Siyasi Manada Kullanılması", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 8, 2022, ss. 727-738.

PERİNÇEK, Doğu, *Aşiretler Raporu*, Kaynak Yayınları İstanbul 1998.

ŞAKACI, Bilge Kağan, "Türkiye'nin Göç ve İskân Politikaları:1934 Tarihli 2510 Sayılı İskân Kanunu İncelemesi", *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, C. 1, S. 3, 2020, ss. 36-57

TÜRKMEN, Zekeriya, *Vilayât-ı Şarkîye Islahat Müfettişliği 1913-1914*, TTK Basımevi, Ankara 2006.

ULUÇ, A. Vahap, "Kürtlerde Sosyal ve Siyasal Örgütlenme: Aşiret", *Mukaddime*, S. 2, 2010, ss. 35-52.

Ek 1:Tablo 10. Türkiye Geneli Aşiret İsimleri ve Mensuplarının Sayıları

Vilayeti	Mensup Olduğu Aşiret	Türk Adet	Kürt Adet	Arap Adet
Adana	Tahtacı	589	-	-
	Aydınlı	9.540	-	-
Afyonkarahisar	Manavlı	200		
	Karatekeli	150		
	Sarı	100		
	Kaçar	300		
	Avşar	121		
Amasya	Şeyhler		100	
	Kıpti		93	
Antalya	Ahulu	50		
	Yeni Osmanlı	2.702		
	Tahtacı	2.702		
	Karakoyunlular	133		
	Çakal	3.132		
	Sarı Keçili	841		
	Bunaklı	150		
	Körüklü	1.684		
	Kara Hacılı	53		
Hacı Beyli	411			
Artvin	Türkmen	2.904		
	Kıpti Aşireti	436		
Bayazıt (Ağrı)	Hemşin	131		
	Zilbani		8.000	
Bitlis	Çal		6.000	
	Perivan		300	
Burdur	Sarı Keçili	1.281		
	Tahtacı	981		
Denizli	Manavlı	460		

KÜRŞAT KURTULGAN

	Bahar	280		
Dersim(Tunceli)	Çok Dirsek		500	
Diyaribekir	Meli		6.500	
	Dodiran		293	
	Bektan		300	
Elaziz	Bünyalı	740		
	Ak Usta		200	
	Rışvan		300	
	Deriman		1.866	
	Balyan		296	
	Mestan		612	
	Baringân		1.078	
	Yukarı Atça		3.284	
	Aşağı Atça		2.853	
Erzurum	Şeyhler Aşireti		382	
	Gerdigân		1.000	
Gaziantep	Yaran	200		
	Tavcılı	243		
	Çakallı		110	
	Atmalı (Zatmalı?)		350	
	İkrazlı		208	
	Bereketli		450	
Isparta	Hacı Müslim Aşlar	2.359		
	SarıKeçili	70		
	Büngüllü	1.005		
	Hacı Karalı	40		
İçel	Hemşin	506		
İzmir	Kara Tekeli	2.200		
	Tahtacı	20		
Kayseri	Aydınlı	220		
Kocaeli	Tekeli	828		
	Karatekeli	330		
Konya	Kara Hacılı	156		
	Honaklı	1.400		
	Ali Aşireti	7.100		
Kütahya	Kara Tekeli	113		
	Şehirli	144		
	Kara Keçe	975		
	Kızıl Keçili	341		
Malatya	Halikan		615	
	Balyan		2.123	
	İzofı		3.000	
	Yılanlı		2.300	
	Atmalı		1.187	
	Rışvan		1.400	
Mardin	Kesikli		7.500	
	Halcan		3.650	
	Kırace		140	
	Taban		421	
	Keçan		929	
	Muşan		500	
	Miran		3.272	
	Derviran		300	
	Esterni		423	
	Bekâre			500
	Darp			770
	Memüre			140
Maraş	Aydınlı	15.500		

VİLAYET-İ SİRTE'DE DEMOGRAFİK YAPI VE AŞİRETLER (1927-1970)

	Konarlı	1.064		
Muğla	Şallı	1.145		
	Motul	1.000		
Niğde	Sarı Keçili	1.000		
	Sarı Tekeli	873		
Samsun	Aydın Oğlu	90		
	Hemşinli		91	
	Badırlı		160	
	Kıpti		400	
Siirt	Mehmet Ban		380	
	Düzdürgân		100	
	Natvan		2.566	
	Tarsan		431	
	Horan		134	
Sivas	Dericanlı		1.082	
Tokat	Döllü Aşireti		3.523	
	Hemşin		131	
	Bazitli		186	
	Mahanlı		64	
Urfa	Sakis			24.350
	Dölabi		2.500	
	Bavıllı		120	
	Şeyhanlı		580	
	Halikanlı		1.000	
	Zarta		20.324	
Van	Bolu Aşireti		15.000	
Yozgat	Okmanlı		150	
	Beydilli		270	
	Borul		1.100	

 <p>GTTAD</p>	
Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>

